

CRKVA I ODGOJ U HRVATSKOJ Istraživanje za europsku komparativnu studiju

Alojzije HOBLAJ, Nevenka LONČARIĆ-JELAČIĆ, Ružica RAZUM¹, Zagreb

Sažetak

Članak je hrvatski prilog za komparativnu europsku studiju među jedanaest zemalja na temelju *pilotistraživanja* u pitanju *Crkve i odgoja u Europi* u okviru znanstvenoga projekta: *Crkva – društvo – država u Europi*. Zbog komparativnoga postupka svi prilozima, pa tako i hrvatski prilog, slijede istu strukturu, u četiri dijela. Prvi dio obuhvaća opće podatke koji su važni za razumijevanje Crkve i odgoja u Hrvatskoj: sažeti prikaz odnosa Crkve i države u pitanju odgoja i obrazovanja od utemeljenja hrvatske države do danas; konfesionalni sastav naroda i fenomen procesa suvremene dekristianizacije s fenomenom religioznoga i crkvenoga buđenja. Drugi dio raspravlja o pravnim osnovama i pitanjima financiranja odgoja i obrazovanja, i o problemima koji su s tim pitanjima povezani. Radi se o ljudskim pravima, individualnim i korporativnim religioznim slobodama, te o odnosu Crkve i države, kako na razini Ustava i zakona tako i u okviru međunarodnih ugovora. U kritičkom osvrtu dolazi do izražaja pitanje koliko je u praksi ostvareno ono što je pravno deklarirano. Treći dio obrađuje stav Crkve prema njezinom poslanju i zalaganju na području odgoja i obrazovanja i opisuje posebni profil *katoličke škole* na svim stupnjevima nacionalnoga sustava u teoriji i praksi; u tom kontekstu, na temelju empirijskih istraživanja, identificiraju se pozitivni rezultati i najvažniji problemi. Zatim se opisuje koncepcija vjerskoga odgoja i školskoga vjeronauka s postojećim stanjem praktičnoga provođenja i prihvaćenosti s prikazom empirijskih istraživanja. Polazeći od problema u kojem se nalazi suvremeno hrvatsko društvo, u *zaključnom* četvrtom dijelu, članak ističe *opciju* za odgoj i obrazovanje koja proizlazi iz same naravi Crkve. Tim *zaključnim* odgovorom članak se na neki način vraća na temeljno pitanje istraživanja: Koliko dinamični (i problemski) suodnos Crkve-društva-države Hrvatske pruža mogućnosti za crkveni rad na području odgoja i obrazovanja.

Ključne riječi: Crkva; Hrvatska; društvo; konfesionalnost; dijalog; ekumenizam, religioznost; crkvenost; sekularizacija Hrvatska; odgoj i obrazovanje; katolička škola, predškolski odgoj, osnovna škola; srednja škola; visoka crkvena učilišta; vjeronauk u školi; financiranje; ljudska prava i vjerska sloboda.

---

¹ Troje autora su kao članovi radne skupine za Hrvatsku sudjelovali u radu na dvije međunarodne konferencije koje su se održale na *Institut Catholique in Paris*: 11. do 14. X. 2001.; 3. do 5. X. 2002.; time je Hrvatska radna skupina bila uključena u ekipu istraživača koja je sastavljena iz 11 europskih zemalja (vidi bilješku 3.).

UVODNE NAPOMENE

Suvremeni europski fenomen ‘umanjivanja’ crkvenosti i kršćanstva izravno je povezan s procesom sekularizacije. Ta uzročno-posljedična veza dotiče same korijene demokratskih pravnih i socijalnih državnih zajednica. Naime (europske) države žive od privatnih, socijalnih i državnograđanskih *vrlina*, koje su prema brojnim anketama upravo u većini sekulariziranih slojeva stanovništva u sve većem opadanju. S druge pak strane u sklopu istih istraživanja spomenute *vrline* relativno najčešće utvrđuju se upravo kod većine kršćanski angažiranih građana. Stoga se, kod odgovornih u državi i Crkvi, postavlja pitanje, kako zaustaviti negativni trend koji bi zbog pomanjkanja nužno potrebnih državnograđanskih *vrlina* mogao dovesti do urušavanja samoga demokratskoga i socijalnoga društva. Isto tako je činjenica da nisu sve zemlje u jednakoj mjeri pogođene procesom sekularizacije i da na taj fenomen pojedine crkve ne reaguju na jednak način. Zbog toga u Europi koja se integrira, među njezinim državnim zajednicama, postoje razlike u fenomenu sekularizacije; postojeće razlike mogle bi poslužiti da se iz njih može nešto naučiti.

U pronalaženju uzroka tih razlika u pogledu stupnja sekularizacije među europskim državama valja jednaku pozornost svraćati na povijest pojedinih zemalja kao i na strukturalne čimbenike² temeljem kojih se može načiniti komparacija među državama.

U tom smislu (hrvatski) prilog koji slijedi treba kontekstualizirati u središte pozornosti planirane komparativne europske studije. Naime jedanaest europskih zemalja, među kojima se nalazi i Hrvatska³, podvrgnuto je znanstvenom istraživanju čiji je cilj utvrditi da li među njihovim ustavno-pravnim osnovama koje reguliraju odnos između države i Crkve (na skali između ekstremnih poistovjećivanja i striktno odvojenosti) i religijskosocioloških relevantnih čimbenika (kao u stupnju crkvene integracije stanovništva) postoje značajne korelacije.

Na tragu te intencije postavlja se pitanje, da li je – u vremenima kada se sekularizacija produbljuje – za Crkvu korisnije približiti se ili distancirati od demokratske države, a da pritom ne dovodi u pitanje svoje temeljno poslanje, da jasno i djelotvorno naviješta evanđeosku poruku.

---

² U tome se posebno uspješnom pokazala *sociologija religije* koja se u konfesionalnom sklopu usredotočila na ekonomski razvoj. Pojednostavljeno rečeno, što je neko stanovništvo u konfesionalnom sastavu bilo više protestantsko i imućnije, to je bilo više sekularizirano. U tom smislu A. C. de Tocqueville (1805.-1859.) koji se bavio problemima demokracije naslutio je (1835.) da bi odnos između države i Crkve mogao igrati relevantnu ulogu; tako on *religioznost*, pretežito protestantskih i imućnih Amerikanaca, objašnjava modelom *odvojenosti* Crkve i države u SAD.

³ U istraživanje su uključene slijedeće zemlje: Njemačka, Engleska, Francuska, Irska, Italija, Hrvatska, Nizozemska, Austrija, Poljska, Španjolska i Češka.

Studija je interdisciplinarno koncipirana. Zato su u znanstveni projekt uključeni povjesničari, pravnici, politolozi, sociolozi i teolozi iz izabраниh zemalja koji će se okupljati na pariškim konferencijama, izmjenjivati informacije i produbljivati zajednička pitanja iz istraživanja, temeljem kojih će se uspjet napraviti gore spomenuta komparativna studija. Među ostalim bile su predviđene slijedeće teme koje u cjelini sačinjavaju jedan europski znanstveni projekt:

- kršćanski odgoj i obrazovanje: škole, visoke škole, teološki fakulteti, akademije
- utjecaj crkava na politiku: akteri, ustanove, postupci, uspjesi
- crkve i javno mnijenje: tisak, radio, televizija i rad Crkve u javnosti
- *unutrašnji život Crkve: znakovi obnove i zastarjeli oblici; jedinstvo i raznolikost; mir i sukobi*, itd.

Težište istraživanja pretežito je stavljeno na Katoličku crkvu. Takav pristup proizlazi iz motivacije inicijatora znanstvenoga projekta i iz organizacijskih razloga; inicijator je *Katoličko sveučilište u Eichstättu* (K. G. Ballestrem), a koordinator *Ured za istraživanje Saveza katoličkih sveučilišta* sa sjedištem u Parizu. Pritom treba reći da se u obzir uzimaju i nekatoličke crkve i druge vjeroispovijesti s kojima se izvodi komparacija.

Što se tiče položaja postojećih znanstvenih istraživanja, općenito se može reći da za pojedina tematska područja u nekim europskim zemljama postoji velik broj takvih istraživanja. Međutim treba reći da ima mali broj komparativnih istraživanja i da ne postoji gotovo ni jedna interdisciplinarna komparativna studija. Ovdje planirana istraživanja koriste se rezultatima velikog broja rezultata postojećih i istraživanja. Sama činjenica, da se zadatku pristupa interdisciplinarno i komparativno, gledajući dalekosežno, ona otvaraju novu perspektivu, čiji okvir naznačuje naslov znanstvenoga projekta: *Crkva – društvo-država u Europi*. Prilog koji slijedi zapravo je *pilotprojekt o Crkvi i odgoju u Europi* koji će predstavljati svojevrсни *uvod* u spomenuti višegodišnji i višetematski znanstveni projekt: *Crkva – društvo-država u Europi*. U tom *pilotprojektu* u središtu istraživanja su konfesionalne škole i školski vjeronauk. I ovdje se postavlja polazišno pitanje, u kojoj mjeri zakonski regulirana blizina ili odvojenost Crkve od države utječe na kvalitetu i kvantitetu kršćanskog odgoja, a time i na posredovanje specifično kršćanskih vrednota u društvu.

1. KULTURALNA POZADINA I DRUŠTVENI KONTEKST

1.1. Povijest borbe između Crkve i države za odgoj i obrazovanje

Od svojih početaka (9. st.) hrvatska državnost i crkvenost međusobno su povezani u pitanju školstva.⁴ Nositelji školstva bili su biskupije i redovnici. Poslije osam

⁴ Usp. F. ŠANJEK: *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7.-20. st.)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, ²1996.

stoljeća pozitivne bilance u suradnji države i Crkve na području školstva Crkva se, u tri različita vremenska razdoblja, nalazila u »borbi« s državom, počevši od tzv. »religioznih reformi« (Marija Terezija), kada je Hrvatska bila u sastavu austrijskih zemalja. Car Josip I. radikalno je ukidao nositelje školstva – samostane (1780.-1790.), a njihove škole podržavio. Uslijedile su vrlo štetne posljedice, posebice za visoko školstvo. Nakon sloma *Bachova apsolutizma* (1860.) u Hrvatskoj kao i u mnogim drugim zemljama, započeo je proces *regresije* tradicijske kulture. Pod utjecajem europskog liberalizma pučki način života usklađivao se s općom modernizacijom, urbanizacijom i globalizacijom, gubeći tako tradicijske oznake. U takvu raspoloženju donesen je novi školski zakon (1874.) kojim je Crkvi oduzet 300-godišnji nadzor nad javnim osnovnim školama koje je ona osnovala, osim kompetencije u organizaciji vjeronauka. Novom školskom zakonu prethodila su dugogodišnja nadmetanja između tzv. crkvenog i liberalnog pokreta. Nasuprot liberalnog, katolički pokret je zagovarao modernizaciju školstva na osnovi zajedničke suradnje Crkve i države (uzimajući u obzir narodni i kršćanski identitet). Slijedeći duh *sekularizma* 19. st., liberali su tražili posvemašnji prekid između Crkve i škole.⁵ U okviru komunističke Jugoslavije (1945.-1990.) došlo je do vrhunca te »borbe« s isto tako teškim posljedicama. Nacionalizirane su sve crkvene odgojno-obrazovne ustanove (1946.)⁶, vjeronauk je izbačen iz javnih škola (1945.-1952.), a *Teološki fakultet* je bio isključen iz *Sveučilišta u Zagrebu* (1952.). Time se Crkva nalazila 45 godina u položaju radikalne odvojenosti od države i od škole. Nova *državna škola* izravno se vezala uz ateistički (a često i antiteistički) svjetonazor komunističke partije. Demokratskim promjenama (1990.) i ponovnim stvaranjem samostalne hrvatske države (1991.) Katolička crkva (i druge konfesionalne zajednice) iz dugotrajne *borbe* s državom za odgoj i obrazovanje prešla je u suradnju na *javnom dobru*, o čijim rezultatima za sada postoje tek fragmentalna istraživanja. Činjenica je, međutim, da država i Crkva na području odgoja ponovno (pozitivno) surađuju.

1.2. Konfesionalni sastav naroda

Konfesionalni sastav naroda utvrđen je *popisom stanovništva 2001.*⁷, u kojem se pitanje *vjerske pripadnosti* odnosilo više na kulturološki aspekt, nego na

---

⁵ Usp. I. BIONDIĆ: *Matija Mesić: Promicatelj pučkog i srednjeg školstva*, u: M. Artuković (ur.): *Matija Mesić. Prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu*, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb-Slavonski Brod, 1997., str. 116-118.

⁶ »Likvidirano je (...) 70 katoličkih srednjih škola, 90 pučkih škola, preko 100 dječjih obdaništa i zabavišta, 45 internata za mladež (...)« (I. BIONDIĆ, *Boljševička ateizacija hrvatskog učiteljstva*, u: M. Pranjić/N. Kujundžić/I. Biondić (ur.): *Uloga Katoličke crkve u razvoju hrvatskog školstva*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, str. 153).

⁷ Usp.: REPUBLIKA HRVATSKA: *Popis stanovništva*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003., str. 27.

aktivno sudjelovanje u određenoj vjerskoj zajednici. Podaci u postocima odnose se na ukupni broj stanovništva (4 437 460). Usporedbom pak s prethodnim popisima stanovništva (posebice iz 1991.) utvrdio se *porast* ili *pad* pojedine konfesije. Najviše ima katolika koji su u porastu (od popisa iz 1991. do popisa u 2001. za 11,19%). Najveći pad zabilježen je kod pravoslavaca (od popisa iz 1991. do popisa u 2001. za 6,7%). Umanjio se i postotak onih koji su se izjasnili da nisu vjernici (od 1991. do 2003. za 1,67%). Stanoviti porast zabilježen je kod muslimana, baptista, Jehovinih svjedoka, kalvinista i »ostalnih vjera«, a u opadanju su starokatolici i pentekostalci. Zaključno, treba reći da su dva prethodna znanstvena socio-religijska empirijska istraživanja došla do približno identičnih rezultata.⁸

Tablica 1.

Konfesija	Popis 2001.	
	Broj	%
Katolici:	3 903 551	87,97
Rimokatolici	3 897 332	87,83
Grkokatolici	6 219	0,14
Starokatolici	303	0,01
Pravoslavni	195 969	4,42
Muslimani	56 777	1,28
Židovi	495	0,01
Adventisti	3 001	0,07
Baptisti	1 981	0,04
Evangelici	3 339	0,08
Jehovini svjedoci	6 094	0,14
Kalvinisti	4 053	0,09
Metodisti	15	0,00
Kristova Pentekostalna crkva	336	0,01
Ostale vjere	4 764	0,11
Agnostici i neizjašnjeni	132 532	2,99
Nisu vjernici	98 376	2,22
Nepoznato	25 874	0,58
UKUPNO	4 437 460	100,0

⁸ Usp. J. Baloban (ur.): *Europsko istraživanje vrednota – EVS 1999*, u: Bogoslovska smotra 70 (2000.), br. 2; i M. Valković (ur.): *Vjera i moral u Hrvatskoj*, u: Bogoslovska smotra 68 (1998.), br. 4.

1.3. Fenomen dekrizacijacije i opadanja crkvenosti

Na više načina utvrđeno je da su se hrvatski građani u visokom postotku deklarirali kao pripadnici neke vjere. Isto je tako empirijski utvrđena činjenica da su građani, među svim drugim javnim ustanovama najviše povjerenja iskazali Crkvi. Zbog nedostatka longitudinalnih socioreligijskih istraživanja, teško je, za sada, dati decidan odgovor na pitanje je li u Hrvatskoj na djelu *fenomen dekrizacijacije i opadanje crkvenosti*. No, unutar visokog postotka katolika (do 87,83 %) profiliraju se tri vrste vjernika: *praktični* (20 – 30%), *tradicionalni* (oko 50%) i *nominalni* (10 – 15%). Nadalje, unutar spomenutih profila katoličke konfesije postoje procesi koji upućuju na moguće višeznačne promjene. *Prvo*, imajući u vidu europske integracije, za očekivati je da će unutar *katoličke populacije* nastati pojačan *prijelaz* ili *diferencijacija* prema *nominalnim* katolicima koji se takvima deklariraju pretežito zato jer se s Katoličkom crkvom identificiraju u kulturnom, nacionalnom i tradicionalnom smislu. *Drugo*, kada u novim europskim okolnostima Katolička crkva neće više trebati biti jamac nacionalnog i kulturnog identiteta, može se očekivati novi *prijelaz*: od *nominalnih* katolika prema crkveno *neopredijeljenima* ili *indiferentnima*. *Treće*, zbog *pluralizma* među deklariranim katolicima (pa čak i manjim dijelom među *praktičnim*) na djelu je tzv. *vjera po izboru*, čime se takvi *distanciraju* od crkvenog naučavanja u nekim temeljnim odrednicama vjere i morala. *Četvrto*, među hrvatskim katolicima postoji stanovita tendencija prema alternativnoj neinstitucionalnoj religioznosti (npr. *new age*). Ukratko, izvjesno je da među deklariranim katolicima u visokom postotku u Hrvatskoj postoje tendencije tzv. *pomaka* ili *diferencijacije* koje bi pod određenim uvjetima mogle rezultirati značajnijim fenomenom dekrizacijacije i opadanja crkvenosti.

1.4. Znakovi religioznoga buđenja i crkvene obnove

Postoji lepeza znakova koji upućuju na *religiozno buđenje* i *crkvenu obnovu*.

Znakovi religioznoga buđenja:

- sociolozi (npr. S. Vrcan) su upozorili na fenomen *revitalizacije svetoga*; *radi se o* porastu religioznosti i povećanju krize nereligioznosti;
- *viđenja, ukazanja* i *izravno religiozno iskustvo* u kojem pojedinci, posebice veliki broj ateista, *radikalni susret sa Svetim* doživljava kao *posebni nebeski zahvat* i *povratak vjeri*.

Takvo iskustvo istraživanja su utvrdila kod 5,5% ili 200.000 građana.⁹

---

⁹ Usp. G. ČRPIĆ / S. KUŠAR: *Neki aspekti religioznosti u Hrvatskoj*, u: Bogoslovska smotra 68 (1999.), 4, 535-536.

Znakovi crkvenoga buđenja:

- u potrazi za novim modelom vjernika: Nasuprot tradicionalnog modela vjernika, u kršćanskim zajednicama sve se više osjeća potreba za izgradnjom osobne (zrele) vjere pojedinaca;
- u znaku novog plana i programa župne kateheze (v. fusnota 26) kršćanske zajednice nastoje izgraditi sliku Crkve II. vatikanskog koncila;
- među mladima i odraslima na djelu su brojni pokreti za evangelizaciju i obnovu Crkve (S. Tadić);
- relativno visok postotak izbora školskog vjeronauka (učenici i roditelji) znak je uključivanja Crkve u odgoj i obrazovanje.
- uključivanje vjernika laika u župno pastoralno vijeće znak je da se Crkva deklerikalizira i da izlazi iz društvene izolacije;
- stvaranjem financijskoga sustava znak je da Crkva pred javnošću želi biti transparentna;
- interes vjernika laika za studij teologije u različitim programima znak je njihove kršćanske motiviranosti i profesionalnog usavršavanja;
- interesom i recepcijom socijalnog nauka Crkve sa strane vjernika laika i svećenika pružaju se velike mogućnosti suradnje s javnošću u kojoj isto tako postoji velik interes za socijalni nauk Crkve.

2. PRAVNI OKVIR

2.1. Opće pravne osnove

Ljudska prava i vjerska sloboda pojedinca. Ustav Republike Hrvatske (1990.) jamči pravo osobe na slobodu vjeroispovijesti kao građansko pravo te pravo vjerskih zajednica na osnivanje škola i učilišta (Čl. 40⁷ i 41). To pravo je utvrđeno Ustavnim zakonom o ljudskim pravima i slobodama. Nakon pada komunizma i raspada Jugoslavije, Republika Hrvatska (RH) i Katolička crkva, po uzoru na neke druge europske zemlje istoga ili sličnoga uljudbenoga kruga u vjerskom, kulturnom i društvenom pogledu, pristupile su bilateralnom reguliranju međusobnih odnosa. Tako je, u razdoblju od 1996. do 1998. godine, Republika Hrvatska sa Svetom stolicom sklopila četiri međunarodna ugovora koji utvrđuju odnos Crkve i države u pojedinim područjima društvenoga života: I. Ugovor o pravnim pitanjima; II. Ugovor o suradnji na području odgoja i kulture; III. Ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske; IV. Ugovor o gospodarskim pitanjima.¹⁰ Najnovijim Zakonom

¹⁰ N. Pintarić (ur.): *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 2001. Usp.: I. Ugovor, str. 25-37; II. Ugovor, str. 39-50; III. Ugovor, str. 51-58; IV. Ugovor, str. 59-69.

o pravnom položaju vjerskih zajednica u RH (2002.) dovršen je proces pravnog određivanja odnosa između vjerskih zajednica i države, pri čemu je osiguran visok stupanj vjerskih prava i sloboda prema načelima temeljnih međunarodnih i europskih konvencija i preporuka o ljudskim pravima. Ustavom i navedenim zakonima osigurano je pravo roditelja da odlučuju o vjerskom odgoju svoje djece u predškolskim ustanovama i o vjeronauku u osnovnoj i srednjoj školi.

Odnos Crkve i države. Spomenutim međunarodnim ugovorima između Svete Stolice i RH Katolička crkva u odnosu na druge vjerske zajednice zauzima posebno ali ne i povlašteno mjesto. Toga su svjesne Sveta Stolica i Država. Ta je posebnost i izrečena u ugovorima ističući da većina građana RH pripada Katoličkoj crkvi i da je Katolička crkva imala i da ima »nezamjenjivu« ulogu u »odgoju hrvatskoga naroda«. U ugovorima se naglašava povijesna i sadašnja uloga Katoličke crkve na kulturnom, obrazovnom, društvenom i karitativnom području. U I. *Ugovoru* utvrđuje se, pravni odnos Crkve i Države, kao što je javna pravna osobnost Katoličke crkve, sloboda djelovanja Katoličke crkve, sloboda obavljanja bogoslužja i dr. II. *Ugovorom* uređuju se odnosi između Katoličke crkve i Hrvatske države na području odgoja i kulture. Njime se uređuju pitanja vezana uz katoličke škole, katolička visoka učilišta i crkvene institute kao i pitanja nastave vjeronauka u osnovnim i srednjim školama te vjerskoga odgoja u predškolskim ustanovama, pitanja prava roditelja na odgoj djece, prava i obveze građanskih vlasti glede vjeronauka.

Korporativna vjerska sloboda. *Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica* (2002.) sve vjerske zajednice (koje su upisane u *Evidenciju vjerskih zajednica u RH*) imaju jednaka prava u slobodi vjeroispovijesti. Svim vjerskim zajednicama omogućuje se slobodno obavljanje vjerskih obreda (čl. 10.); osnivanje škola i učilišta bilo kojeg stupnja (čl. 11.); ostvarivanje vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama te nastava vjeronauka u osnovnim i srednjim školama (čl. 13.); pravo na dušobrižništvo vjernika koji se nalaze u zdravstvenim i ustanovama socijalne skrbi (čl. 14.); dušobrižništvo u kaznionicama i zatvorima (čl. 15.); dušobrižništvo pripadnika Oružanih snaga i policije (čl. 16.); pravo na primanje sredstava iz državnog proračuna (čl. 17.). Poslije donošenja toga zakona, po uzoru na ugovore između Države i Katoličke crkve, počeli su se sklapati ugovori između Vlade RH i nekatoličkih vjerskih zajednica.¹¹

2.2. Pravne osnove i financiranje konfesionalnih škola

Katolička škola pravno se osniva na konkordatu – na prva dva spomenuta (međunarodna) ugovora (v. fusnota 10.) u kojima se jamči ono što je već utvrđeno

---

¹¹ Do sada (2002.) sklopljena su dva ugovora: *Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Islamske zajednice u Hrvatskoj* te *Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Srpske pravoslavne crkve u Republici Hrvatskoj*.

u crkvenom pravu (Kan 800; 807). Crkva, naime, ima »pravo osnivati obrazovne ustanove bilo kojega stupnja« (I. Ugovor, Čl. 15) tj. osnivati predškolske ustanove, osnovne (osmogodišnje) i srednje škole, odgojne zavode te visoka učilišta, s učincima *prava javnosti*, tako da su učenici odnosno studenti u pravima i dužnostima izjednačeni s onima u javnim školama odnosno javnim visokim učilištima (II. Ugovor, Čl. 8-11). To znači da RH priznaje katoličke škole kao sastavni dio javnoga školstva. Ugovorima se također određuje da Crkva svojim školama upravlja prema vlastitim pravilima (*CIC*) poštujući pritom zakonodavstva RH. Prema tome svaku katoličku školu vodi crkvena pravna osoba. U sadašnjim (hrvatskim) prilikama redovito su to biskupije i redovničke zajednice koje su i vlasnici kapitalnih objekata (zgrada, itd.). Budući da za svaku razinu školstva (v. tab. 2.) postoji državni zakon, nositelj katoličke škole dužan je provoditi i odgovarajući školski zakon kao i *Zakon o ustanovama RH*. To konkretno znači da je osnivač katoličkoga vrtića, osnovne i srednje škole, jednako kao i osnivač javnog vrtića i škole (lokalna uprava i samouprava, država), Ministarstvu prosvjete i športa dužan dostaviti *akt o osnivanju* radi ocjene sukladnosti toga *akta* sa zakonom. Isto tako nositelj spomenutih školskih razina u katoličkim školama dužan je odgoj i obrazovanje ostvarivati na temelju *Državnog pedagoškog standarda* koji donosi Hrvatski Sabor, a njegovu provedbu nadzire Ministarstvo prosvjete i športa. Cilj je obadva spomenuta zakonska *akta*, jamčiti kvalitetu katoličke škole. Tako se za svaku školsku razinu, od osnivanja škole do izdavanja svjedodžbe odnosno diplome izrijekom propisuju uvjeti života i rada škole (npr. upis djece/učenika, ocjenjivanje, zapošljavanje odgojitelja/učitelja). Među ostalim, propisuje se da *prednost* upisa u dječji vrtić imaju djeca obitelji s većom materijalnom, socijalnom i zdravstvenom potrebom. Spomenuti se uvjeti odnose i na ostvarivanje *kurikuluma*, kojega donosi Ministar prosvjete i športa. Katolička škola dužna je, kao i javna škola, ostvarivati obavezni (zajednički) i izborni dio nastavnog plana i programa, dok je fakultativni dio prepušten njezinoj kompetenciji. *Zakon o visokim učilištima* (1996.) kao i ostali zakoni o školstvu RH, kompatibilan je s odredbom (međunarodnih) ugovora (v. fusnota 10), da Crkva ima pravo osnivati *katolička* i *crkvena* sveučilišta (Kan. 804-814; 815-821), i da ta visoka učilišta imaju pravo javnosti. Za postizanje prava javnosti, potrebno je prethodno dobiti pozitivno *mišljenje* Nacionalnog vijeća za visoku naobrazbu i *suglasnost* Ministarstva za znanost i tehnologiju. Osim toga, postoji ugovorno-zakonska mogućnost da temeljem posebnog ugovora crkvena visoka učilišta (fakulteti) djeluju u sastavu javnih sveučilišta. Opisani pravni status katoličkih škola nije povlastica Katoličke crkve ili drugih vjerskih zajednica, jer *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica* (2002, Čl. 18) istu mogućnost daje svim zakonski priznatim vjerskim zajednicama.

Financiranje katoličke škole pravno je uvjetovano državnim školskim zakonima u kojima se ono pojavljuje kao sastavni dio *akta o osnivanju* i *državnih pedagoških standarda*, a spomenutim *konkordatom* zajamčeno u obliku državne

obaveze. Međutim, u praksi ono izgleda nešto složenije. Troškove kapitalnih ulaganja (izgradnja i održavanje školskih zgrada i pratećih objekata kao i nastavnu opremu) na svim razinama katoličke škole snosi njezin vlasnik (crkvene pravne osobe). Zavisno pak o pojedinoj razini, za druge financijske potrebe katoličke škole postoje različiti načini financiranja. Osim kapitalnih ulaganja iz državnog proračuna, u potpunosti se financiraju ona crkvena učilišta (plaće profesora, ostalog osoblja i tekući materijalni troškovi) koja se spominju u *konkordatu*. Osnovna i srednja škola se financira na kombiniran način, većim dijelom iz državnog proračuna (plaće nastavnika i ostalog školskog osoblja), a manjim dijelom (tekući materijalni troškovi, npr. energenti) iz lokalne samouprave, uglavnom za sve škole podjednako. Za razliku od dviju prethodnih školskih razina (primarna i sekundarna), financiranje katoličkih vrtića vrlo je nepovoljna. Naime, budući da odgoj na elementarnoj razini u Hrvatskoj zakonski nije obavezan, zakonski je također određeno da troškove toga odgoja dijelom financiraju roditelji, a većim dijelom lokalna uprava i samouprava (gradovi i općine). I dok troškove javnih vrtića u potpunosti podmiruje lokalna uprava i samouprava kao njihov vlasnik, katoličke vrtiće (kao i ostale privatne vrtiće) financira nepotpuno (*subvencijom*), čija visina vrlo često ovisi o mogućnosti, subjektivnoj procjeni i htijenju pojedinaca na vlasti. Ta *diskriminacija* u financiranju ima svoje opravdanje i u *Zakonu o predškolskom odgoju* (1997.) u kojem je propisano da je *osnivač dječjeg vrtića dužan osigurati sredstva za osnivanje i rad dječjeg vrtića* (Čl. 48). Kako je osnivač javnih vrtića lokalna uprava i samouprava, a katoličkih vrtića crkvena pravna osoba, to se ne može zaključiti da lokalna uprava i samouprava ne poštuje zakon. Iz *preliminarnog istraživanja* utvrđeno je da se visina *subvencije* kreće od 20 do 50%. Činjenica je da dva izvora financiranja, *participacija roditelja* (koji u velikom postotku financijski ne stoje dobro) i *subvencija* lokalne uprave i samouprave u katoličkim vrtićima ne pokrivaju financijske troškove. Tako su katolički vrtići nužno upućeni stvarati i tzv. treći izvor – samofinanciranje. Unatoč velike društvene potrebe za predškolskim ustanovama, problem financiranja uvelike utječe na negativni *trend* otvaranja novih katoličkih i ostalih privatnih vrtića.

2.3. Pravne osnove i financiranje školskoga vjeronauka

Na temelju rasprave stručne i šire javnosti, provedene tijekom šk. god. 1990./1991., te na temelju prijedloga Hrvatske biskupske konferencije (HBK), Ministarstvo prosvjete i kulture donijelo je odluku o uvođenju konfesionalnog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovne i srednje škole, počevši od šk. god. 1991./1992. Samo uvođenje vjeronauka u javne škole u prvim godinama nalazi svoju legitimnost u *Zakonu o javnom školstvu* (1991.). U međuvremenu, za Katoličku crkvu školski je vjeronauk pravno reguliran (II. *Ugovor*; v. fusnota 9) te provedbenim

ugovorom¹², i za sve vjerske zajednice *Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica* (2002.). Možemo reći da je Hrvatska time dobila razmjerno dobar zakon, jer se time vodi briga o poštivanju potpisanih (međunarodnih) ugovora sa Svetom Stolicom, te o tome da se svim vjerskim zajednicama omogući ono što vrijedi za Katoličku crkvu. Razvijen je konfesionalni model vjeronauka pri čemu su uzete u obzir sve relevantne norme međunarodnoga prava o pravima čovjeka, u koja ulaze i vjerska prava. U tome se nalaze i prava roditelja, da se njihovoj djeci u javnoj školi koja je pluralna i vrijednosno orijentirana omogući odgoj i obrazovanje u kršćanskim vrednotama. Odluku o upisu na vjeronauk za učenika u dobi do 15 godina donosi roditelj odnosno skrbnik, a za učenika starijeg od 15 godina sam učenik i roditelj odnosno skrbnik. Katolička crkva ima ovlast vjeroučitelju dodijeliti (i opozvati) *missio canonica* za poučavanje vjeronauka. HBK vodi brigu o obrazovanju i stjecanju stručnih diploma vjeroučitelja na visokim crkvenim učilištima. Ona također izrađuje programe (kurikulume) katoličkoga vjeronauka te vjerskoga odgoja, koje zatim na njezin prijedlog donosi ministar prosvjete i športa. Vjeronaučni školski udžbenici u svemu su izjednačeni s drugim školskim udžbenicima, s time da moraju imati odobrenje HBK¹³. S tim u svezi HBK je osnovala Nacionalni katehetski ured kojemu je povjerila više zadataka: permanentno stručno usavršavanje vjeroučitelja; razvoj vjeronaučnih kurikuluma i udžbenika; predlaganje vjeroučitelja-mentora i vjeroučitelja-savjetnika; ostvarivanje redovite suradnje s biskupijskim katehetskim uredima; pokretanje i provođenje znanstvenih i drugih istraživanja; objavljivanje stručne literature i dr.

Financiranje. U skladu sa zakonima o školstvu elementarne, primarne i sekundarne razine država iz svoga proračuna pokriva troškove rada odgojitelja i učitelja, odnosno vjeroučitelja u javnim školama. Vjeroučitelji su zaposlenici škola i imaju ista financijska prava kao i drugi učitelji.¹⁴ U troškovima stručnog usavršavanja odgojitelja u vjeri u predškolskom odgoju te vjeroučitelja u osnovnoj i srednjoj školi dijelom sudjeluje i HBK i sami vjeroučitelji. U svrhu praćenja i unapređenja kvalitete vjeronauka u školi osim vjeroučitelja mentora i vjeroučitelja savjetnika ministar prosvjete i športa na prijedlog Nacionalnoga katehetskoga ureda HBK do sada je imenovao deset vjeroučitelja nadzornika. Njima pola radnog vremena plaća škola a pola biskupija.

¹² *Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama*, u: N. Pintarić (ur.), *Ugovori ...*, cit. dok., str. 113-117.

¹³ Ista prava i obveze s obzirom na vjeroučitelje, mandate, programe, udžbenike i upis učenika navedene su i u ugovorima ostalih vjerskih zajednica (v. fusnotu 11).

¹⁴ U troškove rada spadaju plaće, prijevoz, naknade utvrđene kolektivnim ugovorom, stručno usavršavanje vjeroučitelja, povećane plaće unaprijedenih u zvanje vjeroučitelja mentora i vjeroučitelja savjetnika.

3. ODGOJNI RAD CRKVE

3.1. Uvod i pregled

3.1.1. Crkveni nalog na području odgoja

Teološko-eklezijska pretpostavka i povijesna memorija. Nakon demokratskih promjena (od 1990.) u Crkvi u Hrvatskoj relativno se puno govorilo o *nalogu* Crkve na području odgoja. To *poslanje* Crkve odnosno njegova koncepcija, kako se posebice može utvrditi u dokumentima hrvatskih biskupa¹⁵, ima dva polazišta odnosno pretpostavke: u povijesnoj memoriji o značajnoj ulozi Crkve u Hrvatskoj u odgoju, kao i u slici Crkve II. vatikanskog koncila (osobito LG i GS). Crkveni *nalog* za odgoj temelji se na *sakramentalnoj* naravi Crkve; Crkva je u svijetu *sakrament* i *sredstvo* kraljevstva nebeskog (LG 1). Naviještanje evanđelja (*kerigma*) jedan je od znakova kojim se Crkva očituje kao sakrament; Crkva ima *nalog* osmišljavati život svjetlom Božje riječi. Uz naviještanje evanđelja Crkva se kao sakrament očituje i u znaku djelotvorne ljubavi (*dijakonije*). Riječ je o djelotvornoj ljubavi kojom ona služi životu, a životu pripada i odgoj. Dva znaka (*kerigma* i *dijakonija*) recipročno se uvjetuju, jer poruka evanđelja postaje vjerdostojna po djelotvornoj ljubavi. Budući da je odgojni zadatak u suvremenom svijetu jedan od gorućih problema (*znakova vremena*), on za svaku crkvenu zajednicu predstavlja dodatni izazov za služenje životu djelotvornom ljubavi. Kako bi ostala vjerna svom temeljnom poslanju (*biti-sakrament*), Crkva je za svoj odgojni angažman postavila tri uvjeta. Prvo, priznavati vrednote i autonomiju odgoja u odnosu na specifično kršćansko poslanje. Drugo, Crkva nema neko posebno pedagoško znanje, nego ga prihvaća kao plod ljudske mudrosti. Treće, Crkva prihvaća kritičku instanciju Božje riječi nad onim što je ljudsko, tako pod kritičku instanciju spada i odgojno područje. Zahvaljujući upravo toj kritičkoj instanciji, može se govoriti o *religioznoj dimenziji* odgoja kojom se Crkva nadahnjuje za rad u odgoju u konkretnoj kulturi s (religioznom) motivacijom koja se razlikuje od onoga koji nije vjernik. U toj teološko-eklezijskoj i antropološko-pedagoškoj perspektivi trebalo bi razumjeti cjelokupni angažman Crkve u Hrvatskoj u okviru prošlih 10 godina. Biskupi odgoj opisuju kao javno ili opće dobro o kojemu ovisi cjeloviti duhovni i materijalni razvoj čovjeka kako na nacionalnom tako i na međunarodnom planu. U spomenutim dokumentima također je naznačeno pod kojim uvjetima se to *dobro* može ostvariti. Biskupi najčešće ističu da odgoj mora biti zajednički interes i Crkve i države u smislu zajedničke suradnje, u ozračju uzajamnog povjerenja i međusobnog pomaganja, čuvajući pritom svaki vlastitu nezavisnost. Vrlo često

---

¹⁵ Usp. Hrvatska biskupska konferencija: *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, Nacionalni katehetski ured / Ministarstvo prosvjete i športa, Zagreb, 1998., str. 3-5; 271-297. Usp. također: N. Pintarić (ur.): *Ugovori...*, cit. dj., str. 15-21; 73-102; 205-252.

se ističe potreba tog zajedničkog interesa, jer je u pitanju čovjek, čije dobro mora biti zajednička briga. Nadalje, odgoj kao dobro čovjeka mora se ostvarivati na tri temeljna načela: (vjerska) sloboda koju država mora jamčiti Crkvi; razlikovanje Crkve od države u svrhu neovisnosti i samostalnosti, koji se kao takvi susreću i surađuju u pitanju odgoja za čovjeka. Izričito se također naglašava da financiranjem odgojnog rada država sa svoje strane Crkvi prizna kako je njezin rad na području odgoja društveno koristan i specifičan. Ta specifičnost, kako je istaknuto dalje u pitanju *katoličke pedagogije*, izvire kao duhovna snaga iz *religiozne dimenzije* koja unapređuje odgoj.

3.1.2. Djelovanja i institucije

*Struktura odgojno-obrazovnog sustava i osnovni podaci o stanju odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj*¹⁶

Tablica 2

	Godine	Medunarodni nazivi		Broj ustanova	Broj polaznika	Broj osoblja
Predškolski odgoj i obrazovanje	1-6/7	Elementarna razina		329 dječjih vrtića	133.260 djece	7.190 odgojitelja
Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje	6/7-14/15	Primarna razina	Obavezno obrazovanje	825 matičnih s 1.270 područnih škola, 52 glazbenih i 16 škola za učenike s posebnim potrebama	411.766 učenika	32.619 učitelja
Srednjoškolski odgoj i obrazovanje	15-18 /19	Sekundarna razina		363 škole (uključujući 7 posebnih i 22 glazbene plesne škole)	192.402	14.644 nastavnika
				53 učenička doma	6303	346 odgojitelja
Visokoškolsko i poslijediplomsko obrazovanje	18 / 19 -	Tercijarna razina		90	99.343	7700 profesora, docenata i predavača
Ukupni iznos (zajedno sa dolje donesenim privatnim i konfesionalnim ustanovama)				1.885	850. 722	62.499

¹⁶ Usp. V. Strugar (ur.): *Koncepcija promjena odgojno-obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj*, Ministarstvo prosvjete i športa, Zagreb, str. 6; 237. Drugi izvor na engleskom jeziku s nešto različitim podacima, v.: Republic of Croatia: *Statistical Yearbook of the Republic of Croatia*, Central Bureau of Statistics, Zagreb, 2001., 425-433.

Kombinirana tablica prikazuje strukturalne razine odgojno-obrazovnog sustava Republike Hrvatske (v. I.-IV stupac) i osnovne podatke o školstvu (V.-VII. stupac). Tablični prikaz podataka o školstvu odnosi se samo na one odgojno-obrazovne ustanove čiji su vlasnici odnosno osnivači državne ustanove (pretežito jedinice lokalne uprave i samouprave: županije, Grad Zagreb, gradovi i općine). Tim podacima (u ukupnom iznosu) također su pribrojani (dolje navedeni) podaci o ustanovama koje su u privatnom vlasništvu kao i podaci o ustanovama koje pripadaju konfesionalnim pravnim osobama.

Privatne odgojno-obrazovne ustanove obuhvaćaju:

- 125 dječjih vrtića (u koje su uračunati i katolički vrtići) u kojima je smješteno 3.580 djece;
- 6 osnovnih škola u koje je upisano 512 učenika;
- 14 srednjih strukovnih škola i gimnazija u koje je upisano 1.379 učenika;
- 10 katoličkih gimnazija u koje je upisano 2.016 učenika (posebni prikaz o katoličkim školama nalazi se u tab. 4.);
- 2 ostale konfesionalne srednje škole (adventistička i islamska) u koje je upisano 161 učenika.

Navedeni podaci uračunati su u ukupni iznos (iskazan gore, u tab. 2.). Iz prikazanog stanja slijedi zaključak da je oko 20% stanovništva Hrvatske upisano u škole prve, druge i treće razine, što znači da je odgojno-obrazovni sustav najveći i najvažniji sustav Hrvatske. Obavezno školovanje (od 6/7. do 15. godine) podudara se s osnovnoškolskim odgojem i obrazovanjem. Država je najvećim dijelom vlasnik škola, a tek mali dio pripada privatnicima i konfesionalnim zajednicama. Katolička crkva je uključena na svim razinama nacionalnog odgojno-obrazovnog sustava: po katoličkoj školi, (na elementarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj razini) i po školskom vjeronauku. Cjelokupan hrvatski odgojno-obrazovni sustav nalazi se u procesu postupne inovacije sa zadatkom da se *sinkronizira* s europskim standardima (do 2010. godine). Temeljem svoga *naloga*, Crkva se u uključuje u javnu raspravu sa svojim prijedlozima i na taj način doprinosi školstvu kao javnome dobru.

3.2. Konfesionalne škole

3.2.1. Opis postojećeg stanja

S počecima demokratskih promjena (1990./1991.) u Hrvatskoj se počeo isto tako obnavljati stoljetni kontinuitet katoličke škole. Riječ je dakle tek o 10-godišnjem početku obnove jednog potpuno uništenog sustava poslije II. svjetskog rata.

Vrste škola. Prikaz podataka (o vrsti škola, broju i postotku djece, učenika, studenata i odgojitelja i nastavnika) koji slijedi u tabl. 3. temelji se na tzv. *preliminarnom* istraživanju¹⁷ s referencijama na podatke iz popisa stanovništva u 2001.¹⁸

Tablica 3.

	N	
Ukupan broj djece u vrtićima (od 3. godine do polaska u osn. šk.)	133 076	
Broj djece iste dobi u katoličkim vrtićima	2470 (1,85%)	
Ukupan broj predškolskih odgojitelja	7191	
Broj predškolskih odgojitelja u katoličkim vrtićima	201 (2,79%)	
Ukupan broj srednjoškolaca	191 093	
Broj srednjoškolaca u katoličkim srednjim školama	2156 (1,12%)	
Ukupan broj srednjoškolskih nastavnika	19 057	
Broj nastavnika u katoličkim školama	260 (1,36%)	
Ukupan broj studenata	165 811	
Broj studenata na crkvenim fakultetima i institutima	1872 (1,12%)	
Od toga je:	svećeničkih kandidata	384
	redovnica	55
	studentica laika	921
	studenata laika	512

U hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu *katolička škola* sudjeluje na tri njegove razine: u predškolskom odgoju (elementarna razina), srednjoškolskom odgoju (sekundarna razina) i u visokoškolskom obrazovanju (tercijarna razina). Važno je također naglasiti da katolička škola u Hrvatskoj još ne sudjeluje u osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju (primarna razina).

Predškolski odgoj (elementarna razina) u Hrvatskoj obuhvaća djecu od 1. godine pa do polaska u školu (6/7. godina), uz napomenu da je odgoj djece od 1. do 3. godine organiziran u jaslicama, a od 3. godine do polaska u školu u vrtićima, odnosno u predškoli. Godinama se osjeća velika potreba za organiziranim predškolskim odgojem izvan obitelji.¹⁹

¹⁷ Temelji se na pisanim knjigama svih katoličkih škola za god. 2001./2002., kao i na intervjuu s njihovim ravnateljima odnosno dekanima. U tom smislu treba razumjeti stanovite statističke razlike između tab. 2. i 3., uz napomenu da su podaci za katoličke škole u tab. 3. pouzdaniji. Za sada ne postoji drugog empirijskog istraživanja o tom pitanju.

¹⁸ Republic of Croatia: *Statistical Yearbook...*, cit. dok., 425-433.

¹⁹ »Različitim programima u javnim i privatnim dječjim vrtićima obuhvaćeno je tek oko 32% ukupne populacije predškolske djece u dobi od prve godine do polaska u školu.« (usp. V. Strugar [ur.]: *Koncepcija...*, cit. dj., str. 23).

Većina katoličkih vrtića pripada ženskim redovničkim zajednicama (ukupno 2.275 zbrinute djece). Uz redovnice vlasnik jednog katoličkog vrtića je muška redovnička zajednica (50 zbrinute djece) i još jednog biskupijski *caritas* (40 zbrinute djece), a vlasnik samo jednog vrtića je župna zajednica (123 zbrinute djece). Što se tiče odgojitelja i stručnih suradnika, ovim istraživanjem se je utvrdilo da se, uz redovnice, u katoličkim vrtićima sve više zapošljavaju i laici. Unatoč velikih društvenih potreba u pitanju zbrinjavanja predškolske djece, Crkva u ukupnom predškolskom odgoju sudjeluje u veoma ograničenoj mjeri (1,85%).

Srednja katolička škola (sekundarna razina). U Hrvatskoj za sada ima deset srednjih škola. To su uglavnom klasične gimnazije. Poslije demokratskih promjena većina tih škola nastalo je iz srednjih škola za spremanje svećenika (klasične gimnazije) koje su za vrijeme komunizma jedine mogle postojati i to bez prava javnosti. Polovica škola pripada biskupijama, a polovica redovničkim zajednicama od kojih jedna ženska gimnazija pripada redovnicama. Laičkom staležu pripada 90% nastavnika. Jednako kao i u predškolskom odgoju, iz navedenih statističkih podataka razvidno je da Crkva u srednjem obrazovanju sudjeluje u ograničenoj mjeri (1,12%).

Visoka crkvena učilišta (tercijarna razina). Radi se o dva teološka fakulteta, u Zagrebu (sa dvije visoke afilirane teološke škole – u Đakovu i Rijeci) i Splitu koji se nalaze u sastavu javnih sveučilišta, te o jednom samostalnom crkvenom visokoškolskom učilištu, Filozofskom fakultetu DI (Zagreb). Isto tako, postoji sedam crkvenih instituta od kojih je pet integrirano u dva spomenuta teološka fakulteta. Po toj povezanosti s fakultetima i crkveni instituti su, kao i visoke teološke škole, ušli u sastav javnoga sveučilišta.²⁰ Preostala dva crkvena instituta, Filozofsko-teološki institut DI (Zagreb) *afiliran* je Sveučilištu Gregorijana (Rim), i jedna Visoka teološko-katehetska škola (Zadar) djeluje samostalno uz sponzorstvo Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. I konačno, postoji jedan sjemenišni teološki studij (Pula) koji je namijenjen isključivo za spremanje svećenika neokatekumenske zajednice. Nositelji spomenutih crkvenih fakulteta, teoloških studija i instituta su šest biskupija i dva provincijalata. Važno je istaknuti da u Hrvatskoj za sada ne postoji ni katoličko ni crkveno sveučilište.²¹ S obzirom na brojno stanje studenata crkvenih učilišta značajno je primijetiti da u odnosu na studente svećeničke kandidate pretežu laici vjernici, a među njima sve više raste broj studentica koje zajedno s redovnicama prelaze polovicu studentske populacije na crkvenim učilištima.

---

²⁰ Osnivanjem crkvenih instituta zadovoljene su potrebe Katoličke crkve: osigurati dovoljan broj kvalitetnih kateheta i vjeroučitelja.

²¹ Katoličko sveučilište se od crkvenog sveučilišta razlikuje po tome, što ono nije usko povezano sa crkvenim znanostima (usp. *Codex iuris canonici*, 1983., Kan. 807.–821.).

3.2.2. Katolička školska pedagogija u teoriji i praksi

Polazeći od gore *opisanog stanja* odgovor na postavljeno pitanje u ovom podnaslovu uzima u obzir kriterij po kojem katolička škola u kulturnom i obrazovnom smislu ne smije biti slabija od drugih škola i da je prepoznatljiva po *religioznoj dimenziji*, koja zapravo znači odgojni *ambijent* prožet duhom Evanđelja. Imajući u vidu da se radi o katoličkoj školi s 10-godišnjim iskustvom analizom podataka mogu se utvrditi neki simptomi pozitivnih kretanja u *katoličkoj pedagogiji*. Sudeći po *interesu* roditelja za upis svoje djece u katoličku školu, može se zaključiti da ona po kvaliteti ne zaostaje od ostalih škola. Isto tako se može utvrditi da na taj izbor roditelja utječe i kvaliteta *vjerske pouke* odnosno cjelokupni *odgojni ambijent* katoličke škole u kojem se odvija život, nastava i odgojno-obrazovni proces u cjelini. Može se također zaključiti da na *odgojni ambijent* pozitivno utječe *odgojni plan* koji svaka katolička ustanova kreira za sebe. On se temelji na poštivanju ustavnih i zakonskih odredbi, posebice poštivanju obaveznih i izbornih dijelova kurikuluma. No, specifičnost spomenutog *odgojnog plana* temelji se na fakultativnom dijelu kurikuluma u kojem, u duhu evanđelja, dolazi do izražaja ono što daje posebnost odnosno *identitet* pojedinog vrtića ili škole. *Odgojni plan* kojim se izgrađuje *odgojni ambijent* u stvari povećava kvalitetu odgojnog procesa: djeca i učenici imaju mogućnost da budu aktivni, međuljudski odnosi (u vertikalnom i horizontalnom pogledu) u školskoj zajednici su zadovoljavajući; teži se za boljom kvalitetom u aktivnoj suradnji s obiteljima odnosno roditeljima; nadalje, *odgojni ambijent* je otvoren kršćanskoj zajednici kao i društvu na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. Vrijednost odgojnog *ambijenta* katoličke škole u Hrvatskoj potvrđuje se u zadovoljavanju potreba djece – da su prihvaćena, poštivana, voljena i kreativna. Što se tiče vjerskog odgoja odnosno vjeronauka (kao i položaj odgojitelja i vjeroučitelja), u zakonskom i kurikularnom smislu on se u katoličkoj školi ne razlikuje od ostalih škola. No, zahvaljujući upravo *religioznoj dimenziji* katoličke škole odnosno *odgojnom ambijentu*, njegova praktična strana osjetno se razlikuje. U takvom *ambijentu* on se ne izlaže riziku da postane rutinska nastava. Zato se kod izbora vjeroučitelja više vodi računa o njegovim ljudskim, vjerničkim i pedagoškim sposobnostima, kako bi odgajao za vrednote Evanđelja, motivirao učenike za aktivno sudjelovanje u odgojnom procesu. Tako se potvrđuje da je vjeronauk i vjeroučitelj nezamjenjivi čimbenik u stvaranju *odgojnog ambijenta*. Dakako, da ova istaknuta pozitivna kretanja u pedagoškoj praksi valja uzeti u relativnom značenju, jer su uvijek mogući i bolji rezultati.

3.3. Školski vjeronauk

3.3.1. Opis postojećeg stanja

Odmah nakon II. svjetskog rata državna vlast u Hrvatskoj tolerirala je još neko vrijeme prisutnost vjeronauka u školi. Do njegova potpuna isključenja iz

škole došlo je šk. god. 1951./1952. To je ujedno početak organiziranja župnog vjeronauka, tj. pouke u vjeri ili odgoja u vjeri koji je Crkva ostvarivala u svojim pastoralnim prostorima. Zbog nemogućnosti održavanja vjerskoga odgoja u školskim prostorima, taj je župni vjeronauk u sebi integrirao dimenziju školskoga vjeronauka i župne kateheze. On je doživio svoj puni procvat osobito nakon II. vatikanskog sabora.²²

S demokratskim promjenama u hrvatskome društvu stvoreni su povoljni uvjeti da se konfesionalni vjeronauk nakon 50 godina odsutnosti ponovno uvede u sve osnovne i srednje škole (primarna i sekundarna razina). Zakonski je omogućeno da se vjerski odgoj može provoditi i u ustanovama predškolskoga odgoja (elementarna razina).²³ Za sada se, međutim, taj odgoj ostvaruje samo u onim predškolskim ustanovama gdje za to postoji zanimanje roditelja i dodatno osposobljeni odgojitelji. Sustavnije osposobljavanje odgojitelja u vjeri pri visokim crkvenim učilištima započelo je šk. god. 2001./2002. U to doškolovanje uključeno je više stotina odgojiteljica iz cijele Hrvatske.

Tko ostvaruje školski vjeronauk? S obzirom na stručnu osposobljenost vjeroučiteljâ u osnovnim i srednjim školama, od njih se traži solidna teološka obrazba te specifična religiozno-pedagoška i katehetska sprema. U pravilu, nastavu vjeronauka mogu izvoditi ili diplomirani teolozi ili diplomirani katehete. Iznimno, nastavu mogu vršiti odgovarajuće osobe koje ispunjavaju jasno naznačene propise.²⁴ Po pitanju sastava, vjeroučiteljsku službu obavljaju svećenici, redovnici, redovnice i vjernici laici (vidi tab. 4). Svi moraju imati *missio canonica*. Iako je još uvijek velik postotak vjeroučitelja-svećenika, ipak je jasno uočljivo sve veće uključivanje vjernika laika, među kojima najviše ženskih osoba. Visoka teološka učilišta na kojima se osposobljava većina budućih vjeroučitelja nalaze se u Zagrebu, Splitu, Đakovu, Rijeci i Zadru.

Tko pohađa vjeronauk u školi? Vjeronauk u školi izvodi se u RH kao nastava izbornog predmeta, što znači da on postaje obvezatnim za sve one učenike koji ga izaberu. Prema nastavnom planu nastava vjeronauka izvodi se dva (2) sata tjedno. Dok u osnovnoj školi ne postoji alternativni predmet, u srednje škole, s početkom šk. god. 1995./1996., uvela se etika kao alternativni predmet vjeronauku. Unatoč mogućnosti izbora u srednjoj školi, broj vjeroučenika, iako nešto smanjen

---

²² Usp. R. RAZUM, *Religiozni odgoj i kateheza u Hrvatskoj od 1945. do 2000.*, u: P. Aračić (ur.): *»Jeremija, što vidiš?«*, Teologija u Đakovu, Đakovo, 2001., str. 282-285.

²³ Usp. A. HOBLAJ, *Stari-novi problem prigovora (...) na uvođenje vjerskog odgoja u vrtiće*, u: *Katehetski glasnik*, 4 (2002.), br. 1., str. 180-185., ovdje 185. Mogućnost takva odgoja potvrđena je i novim *Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica*, čl. 13.

²⁴ Usp. *Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama ...* (čl. 6), u: N. Pintarić (ur.): *Ugovori..., cit. dj.*, 115.

u odnosu na osnovnu školu, još je uvijek izrazito visok (vidi tab. 4). Od samoga početka interes za vjeronauk je velik. To jasno pokazuje broj učenika koji upisuju nastavu vjeronauka, kako u osnovnoj tako i u srednjoj školi (vidi tab. 4).

Tablica 4.

		osnovna škola	srednja škola	ukupno
vjeroučitelji	svećenici	1027	250	1277 (46,72%)
	redovnice	349	40	389 (14,23%)
	laici	213	102	1067 (39,04%)
	laikinje	635	117	
	ukupno	2224	509	2733
vjeroučeni	Katolički	337910 (99,29%)	148223 (99,07%)	586133
	Pravoslavni	1439 (0,42%)	1180 (0,79%)	2619
	Islam	898 (0,26%)	67 (0,04%)	965
	Židovi	-	1 (0,001%)	1
	Adventisti	5 (0,001%)	100 (0,07%)	105
	Baptisi	17 (0,005%)	-	17
	Crkva Isusa Krista	-	10 (0,01%)	10
	Ukupno	340315	149610 (78,29%)	589925
Etika i nepoznato	Etika	-	37041 (19,38%)	
	Nepoznato	-	4442 (2,33%)	
	Ukupno	-	191093	

Školski vjeronauk i drugi oblici crkvenog naviještanja. Uvođenjem školskoga vjeronauka u hrvatski školski sustav, u prvim godinama demokratskih promjena (počevši od 1990.) velika briga vodila se za osposobljavanje vjeroučitelja, izradu planova i programa te vjeronaučna pomagala. Na taj način došlo je do stanovitog zanemarivanja ili čak napuštanja župne kateheze. Zaporeke za ostvarivanje župne kateheze su brojne: neprikladan ili nepostojeći prostor pri župnim zajednicama, nedostatan broj pastoralnih suradnika, stanoviti mentalitet koji smatra da je školski vjeronauk dostatan, nepostojanje katehetskih materijala i pomagala itd. Danas se, međutim, sve više paralelno radi na promociji i razvoju obaju oblika vjerskoga odgoja i obrazovanja. Velik poticaj obnavljanju i promicanju župne kateheze osobito je dao novi *Plan i program župne katehe-*

ze.²⁵ Taj je program usmjeren stvaranju tzv. interesnih skupina kojima je glavni cilj stvaranje zajedništva u vjeri i zajedništva zajednicâ. Iako su programom obuhvaćene sve dobne skupine, naglasak se ipak stavlja na odrasle i na njihovo uključivanje u tzv. žive krugove (biblijske, molitvene, karitativne itd.). Promociji župne kateheze pridonose i različiti oblici doškoloovanja/seminara za župne animatore/katehete koji su se počeli ostvarivati u posljednje dvije godine pri nekim crkvenim učilištima ili katehetskim uredima. Župni animatori/katehete također trebaju imati *missio canonica*. Jedna od novih mogućnosti u naviježtanju za Crkvu u Hrvatskoj su i sredstva javnog priopćavanja (novine, radio i televizija) kojima ona ima zajamčeno pravo pristupa te pravo na osnivanje i djelovanje vlastitih radiopostaja i televizije.

3.3.2. Religioznopedagoške koncepcije u teoriji i praksi

Prije uvođenja vjeronauka u hrvatski školski sustav raspravljalo se o četiri modela religiozne/religijske kulture u školskom sustavu. Riječ je o ovim modelima: a) religiozna/religijska kultura shvaćena kao ugrađivanje duhovno-religiozne dimenzije u cjelokupni odgojno-obrazovni školski sustav tamo gdje ona po svojoj naravi pripada; b) konfesionalno, ali ekumenski i dijaloški koncipirana religiozna kultura, odnosno vjeronauk; c) nadkonfesionalno i interkonfesionalno koncipirana opća religijska kultura; d) religiozna kultura shvaćena kao konfesionalni vjerski odgoj i obrazovanje kojemu je svrha ne samo upoznavanje vjere već i osobno uvođenje u život vjerničke zajednice.²⁶ Prihvaćen je drugi model, tj. konfesionalni školski vjeronauk koji će učenicima omogućiti sustavno upoznavanje i razvijanje vlastitoga te upoznavanje i poštivanje tuđega kulturnoga i vjerskoga identiteta. Riječ je o takvu modelu vjeronauka koji je međukonfesionalno i međureligijski tako otvoren da sadrži i neke važne aspekte opće religijske kulture.

U svim službenim dokumentima hrvatski biskupi izričito govore o postojanju dvaju različitih ali komplementarnih oblika vjerskog odgoja i obrazovanja: školskoga vjeronauka i župne kateheze. Dok je svrha školskog vjeronauka »upoznavanje vjere u svim njezinim vidovima (u učenju, slavljenju i življenju vjere)«, glavna je svrha župne kateheze »uvođenje u osobno iskustvo vjere, koje se najdjelotvornije uči, slavi i živi u konkretnoj vjerničkoj zajednici«. ²⁷ Unatoč teorijski ja-

---

²⁵ Hrvatska biskupska konferencija: *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, NKU HBK i HILP, Zagreb-Zadar, 2000.

²⁶ Usp. J. BARIČEVIĆ, *Konfesionalni vjeronauk u službi kulture dijaloga i mira*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 130 (2002.), br. 9., str. 493.

²⁷ Poruka hrvatskih biskupa o vjerskom odgoju u školi i župnoj zajednici (1991.), u: Hrvatska biskupska konferencija: *Plan i program katoličkoga*, cit. dok., str. 282-287.

sno izražene potrebe, u pastoralnoj praksi u ovom prijelaznom razdoblju mogla se primijetiti loše ostvarena komplementarnost između školskog vjeronauka i župne kateheze. U konkretnome radu, na razini ciljeva, sadržaja, i metoda rada, dolazilo je do njihova znatnog preklapanja.²⁸ Nadalje, postoji u župnoj katehezi, pa čak u školskom vjeronauku, stanovita usmjerenost vjerskog odgoja na sakramentalizaciju kao da bi ona bila jedna od najvažnijih dimenzija vjerskoga odgoja. Zbog toga se u mnogim župama primjećuje nedostatak kateheze nakon primanja sakramenta potvrde sve do sakramenta ženidbe. Pritom, jasno, dolazi do zanemarivanja ostalih vidova kršćanskoga odgoja.

3.3.3. Situacija vjeronauka na nekatoličkom području

Od početka demokratskih promjena zanimanje za vjerski odgoj unutar školskog sustava ne pokazuje samo Katolička crkva, već i ostale vjerske zajednice prisutne u Hrvatskoj. Ministarstvo prosvjete i kulture ostvarilo je suradnju s vjerskim zajednicama koje su predložile nastavne programe vjeronauka za učenike pripadnike pojedinih vjerskih zajednica (vidi tab. 4.)²⁹. Uvjet da bi se mogla organizirati nastava vjeronauka, nakon prethodno predloženih i odobrenih nastavnih programa, jest ta da u odgojno-obrazovnoj skupini ima najmanje sedam (7) učenika. Za manji broj vjeroučenika koji se najčešće pojavljuje iz redova manjinskih vjerskih zajednica (pa čak i za jednog učenika), nastava školskog vjeronauka može se ostvarivati i izvan škole, najčešće u prostorijama vjerske zajednice, prema programu dotične vjerske zajednice, odobrenom od Ministarstva prosvjete i športa.

Mogućnost ostvarivanja vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama te nastave vjeronauka u osnovnim i srednjim školama za druge vjerske zajednice također je potvrđena i legalizirana gore spomenutim *Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica* (2002). Osim toga, kako je već spomenuto, islamska vjerska zajednica i Srpska pravoslavna crkva sklopile su i posebni ugovor s Vladom RH.³⁰ Sva pitanja vezana uz vjerski odgoj i obrazovanje riješena su po uzoru na ugovore koji su sklopljeni s Katoličkom crkvom.

²⁸ U posljednje vrijeme vide se ipak pozitivni pomaci i to prije svega objavljivanjem biskupskog dokumenta: Nacionalni katehetski ured: *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb-Zadar, 2000., te izradbom novih školskih vjeronaučnih udžbenika i priručnika za župnu katehezu.

²⁹ To su podaci iz Ministarstva iz 2001. godine.

³⁰ Vidi: Ugovor između vlade Republike Hrvatske i Islamske zajednice u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, čl. 10., 11., 12., 13., 14.; Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Srpske pravoslavne crkve u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa, čl. 10., 11., 12., 13., 14.

4. Problemi i opcije

4.1. Stanje o jednom osporavanom školskom predmetu

Stajališta s obzirom na (ne)opravdanost prisutnosti vjeronauka u školskom sustavu vrlo su različita. Od samoga uvođenja vjeronauka u škole bilo je glasova *za*³¹ i onih koji su izražavali određenu sumnju s obzirom na opravdanost takva koraka. Ta se sumnja pretvorila u izričitiye kritike nakon sklapanja Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture. Nakon prihvaćanja toga Ugovora u hrvatskoj najširoj društvenoj i crkvenoj javnosti pokrenuta su pitanja o katoličkom školskom i predškolskom vjerskom odgoju i obrazovanju. Kritike su postale osobito žestoke nakon promjene političkih prilika kada je, početkom 2000. godine, na vlast došla koalicija predvođena političkom ljevicom. Neki su čak postavljali pitanje opstanka vjeronauka unutar školskoga sustava. Ne želeći ulaziti u dublju analizu svega napisanog i izrečenog u javnim medijima, spomenimo samo neke najčešće kritike. Ponajprije, u nekim se medijima ističe nespojivost postojanja konfesionalnog vjeronauka i *laičnosti* škole. Ti kritičari, u želji da spase načelo odvojenosti Crkve i Države, zalažu se za ukidanje vjeronauka jer on, navodno, krši poštivanje toga načela. Te kritike u velikoj mjeri svjedoče o postojanju snažnih naslijeđenih elemenata komunističkog mentaliteta prema kojemu odijeljenost Crkve i Države zahtijeva izbacivanje gotovo svih vjerskih/religioznih elemenata sa svjetovnog područja, u ovom slučaju iz škole. I dalje je živa svijest, kao posljedica višedesetljetne komunističke indoktrinacije, da je područje djelovanja Crkve strogo crkveno područje unutar kojega je ona dugo vremena nasilno bila zatvorena. Stoga joj se danas, nakon izlaska iz toga geta, upravljaju kritike da se miješa u politiku, da želi javne škole i vrtiće pretvoriti u katoličke itd. Nadalje, druga skupina kritika ističe navodnu povlaštenost Katoličke crkve u odnosu na druge manjinske vjerske zajednice s obzirom na postojanje vjeronauka i vjerskog odgoja. Nerijetko joj se prigovara to što je ona sklopila Ugovore sa Svetom Stolicom. Ti su se prigovori često čuli osobito od strane predstavnika manjinskih vjerskih zajednica.³² Ovdje valja, međutim, još jednom istaknuti da je mogućnost organiziranja vjerske nastave dana i drugim manjinskim vjerskim zajednicama, no sve nisu zasada uspjele tu nastavu organizirati, što i ne čudi s obzirom na malen

---

³¹ Najnovija sociološka istraživanja utvrdila su da je školski vjeronauk prihvaćen u hrvatskoj društvenoj i vjerničkoj zajednici. Veliki postotak građana smatra da je vjeronauk u školi legitimno pravo Crkve da naviješta vjeru svojim vjernicima i da taj predmet predstavlja temelj za razvoj djeteta u zrelu i odgovornu osobu. Usp. J. BALOBAN / G. ČRPIĆ, *Stanje vrednota u Hrvatskoj*, u: Glas Koncila, 41 (2002.), br. 21, str. 11.

³² Vidi fusnotu 11.

broj vjernika pojedinih vjerskih zajednica.³³ Treća skupina kritika, koja dolazi više iz unutarcrkvenih redova, ističe opasnost »neučinkovitosti i slabih plodova« školske vjeronaučne nastave. Ti se kritičari pozivaju na bogato i plodonosno iskustvo župnoga vjeronauka u vrijeme komunizma, ističući kako se školskim vjeronaukom djeca ne mogu odgajati za vjernički i crkveni život; često naglašavaju da nakon uvođenja školskoga vjeronauka nije uočljiv snažniji i kvalitetniji vjernički, osobito sakramentalni život. Za većinu ovih kritika, osobito onih iz prve i druge skupine, može se općenito reći da su opterećene određenim predrasudama koje vuku svoje korijene iz doba komunističkog načina razmišljanja i djelovanja, zanemarujući ili krivo predstavljajući pritom opće europsko iskustvo s obzirom na postojanje i identitet konfesionalnog vjeronauka. Vidljivo je nastojanje, osobito nakon promjene političkog vodstva, da se djelovanje Crkve svede na što manji prostor i utjecaj. Upravo je pitanje vjeronauka u osnovnim i srednjim školama te vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama područje najvećeg osporavanja od strane jednog dijela hrvatske javnosti crkvenoga, i općenito kršćanskog utjecaja na suvremenog čovjeka i društvo.

4.2. Simptomi dekristijanizacije i znakovi religioznog buđenja u radu Crkve na području odgoja

Treba imati u vidu da su i u hrvatskom društvu prisutne tendencije dekristijanizacije i da je realno očekivati njezine prepoznatljive simptome. Nadalje, tek prije 12. god. Hrvatska je kao država ponovno stekla samostalnost, ali s nasljeđem nedemokratske administracije. U novim društveno-političkim prilikama za Crkvu su se stvorile demokratske pretpostavke za djelovanje. Iako joj građani, među društvenim ustanovama, daju najveće povjerenje, Crkva se u tim promijenjenim društvenim prilikama nije dovoljno snašla.³⁴ Spomenuto društveno-državno-crkveno stanje reflektira se (pozitivno i negativno) i na odgoj. Treba npr. istaknuti neke simptome (npr. kriza vrednota) koji uzrokuju stanovito *patološko* stanje *odgojnog ambijenta* u hrvatskom školstvu. Takvo stanje predstavlja latentnu opasnost s negativnim posljedicama za odgoj. Za njegovo ozdravljenje potrebna je odgovorna suradnja svih društveno-državno-crkvenih čimbenika. Zahvaljujući suvremenom *konkordatu* (2. pogl.) i obnovljenim zakonima o školstvu, Crkvi u Hrvatskoj je zajamčena sloboda djelovanja. Spomenuti uvjeti za državu i Crkvu predstavljaju trajni izazov. Od ugovorenih strana se očekuje da trajno budu spre-

³³ Najčešći su razlozi: premalen broj djece u određenoj školi, nepostojanje stručno osposobljenih nastavnika, nepostojanje programa i odgovarajućih nastavnih pomagala. No, postoje škole gdje se provodi vjerska nastava drugih vjerskih zajednica. O tome jasno govori tab. 4.

³⁴ O suodnosu Crkve, društva i države u novim prilikama, vidi: I. CIFRIĆ: *Percepcija nekih odnosa crkve i države i uloge crkve i religije u društvu*, u: Sociologija sela 38 (2000), br. 1-2, str. 227-311.

mne za zajedničko rješavanje pitanja koja donosi život, ne podliježući pri tom utjecaju dnevne politike. Obaveza je države jamčiti slobodu djelovanja i osiguravati financiranje. No, za Crkvu suradnja na odgojnom području nije samo pitanje ugovorne obaveze, nego i pitanje njezine vjernosti svome *nalogu* (v. 3. pogl.). Opcija za suradnju na odgojnom području za Crkvu u Hrvatskoj znači i opcija za vjerodostojnost evanđelja koje naviješta. Svojim angažmanom Crkva može puno doprinijeti u prevladavanju gore spomenutog *patološkog stanja*. Naime, uz odgojnu kompetenciju, njezina je obaveza građane vjernike, posebice roditelje i službene odgojitelje, poticati na trajnu obnovu u vjeri obraćenja kao dubinski motiv za inovaciju *odgojnog ambijenta*. **Zaključno**, treba reći da Crkva u Hrvatskoj svoju opciju za odgoj može ostvarivati u tri komplementarna odgojna modela:

- na općoj razini, u duhu ekumenizma i dijaloga, poticati duh suradnje na području odgoja;
- u školi vjeronauk profilirati u vrijednosno utemeljeni predmet u vrijednosno usmjerenoj školi;
- primjereno društvenim potrebama, osnivati katoličke škole.

Summary

THE CHURCH AND FORMATION IN CROATIA Research For the European Comparative Studies

This article is the Croatian contribution to the European Comparative Studies that is being carried out in eleven other countries on the basis of a pilot project regarding the Church and formation in Europe in the framework of the project: Church – Society – State in Europe. Because of the comparative approach, all of the articles, including the Croatian one, follow the same structure of four parts. The first part contains general information that is important for understanding the Church and formation in Croatia: a summary of Church-State relations regarding formation and education, from the founding of the Croatian State to present; a denominational breakdown of the people and the contemporary phenomenon of de-christianization and the recent religious and church awakening. The second part discusses some legal and financing questions regarding formation and education, and all of the problems related to these questions. This refers to human rights, individual and corporate religious freedoms and Church-State relations on the level of the Constitution and legal code and in the framework of international treaties. In the critique there is an analysis of the extent in which the legal declarations are placed into practice. The third part deals with the Church's stand regarding its mission and outreach in the areas of formation and education and there is a theoretical and practical profile of the Catholic schools at all levels of the national system; In that context, on the basis of empirical research, the positive results and the most significant problems are identified. Furthermore, on the basis of empirical research there is an analysis of the conceptions of

religious formation and school religion, highlighting the results of its implementation and acceptance. Taking into consideration the problems that contemporary Croatia is facing, in the concluding fourth part, the article emphasizes the option of formation and education that flows from the nature of the Church. With this concluding answer the article returns to the fundamental question of this research: How does the dynamic (and problematic) cooperation of the Church-society-Croatian State offer possibilities for Church ministry in the area of formation and education.

Key Words: Church; Croatia; society; denominational; dialogue; ecumenism; religiosity; ecclesiality; secularization of Croatia; formation and education; Catholic school, preschool education, elementary school; secondary school; ecclesiastical universities; religion in school; financing; human rights and religious freedom.